

MEDEWERKERS

Dr. Harm Biemans

Senior projectmanager onderzoek; Coördinator afstudeervakkers en stagés; Leerpsychologische aspecten van competentiegericht onderwijs (harm.biemans@wur.nl)

Marja Boerrigter

Adjunct-beheerder/Management-assistente (marja.boerrigter@wur.nl)

Ir. Anouk Brack

Docent communicatievaardigheden; mondeling presenteren, groepscommunicatie, vergadertechniek, overtuigend presenteren (anouk.brack@wur.nl)

Ir. Dine Brinkman

Docent communicatievaardigheden; mondeling presenteren, groepscommunicatie, vergadertechniek, overtuigend presenteren, interculturele communicatie (dine.brinkman@wur.nl)

Drs. Cees van Dam

Gastdocent; education in developing and changing societies; gastpromovendus; Educational needs assessment in rural The Gambia (cees.vandam@wur.nl)

Ir. Hans Fransen

Docent vaardighedenonderwijs; informatievaardigheden (hans.fransen@wur.nl)

Patricia Gielen

Projectmedewerker onderzoek; post-initiële leertrajecten voor werkenden en ondernemers binnen maatschappelijk verantwoord ondernemen (patricia.gielen@wur.nl)

Doris Kakuru, MSc

PhD student; Rural Livelihood Strategies and Gender disparities in Universal Primary Education in Uganda (doris.kakuru@wur.nl)

Mostafa Karbasioun, MSc

PhD student; Needs assessment and training design for agricultural instructors in Iran (mostafa.karbasioun@wur.nl)

Ir. Minny Kop

Docent en coördinator Oriëntatieprogramma Universitaire Lerarenopleiding; biologie, scheikunde, aardrijkskunde, maatschappijleer, natuurkunde, wiskunde (minny.kop@wur.nl)

Ir. Thomas Lans

Projectmedewerker onderzoek, promovendus; Competence development in the agri-food complex (thomas.lans@wur.nl)

Hossein Mahdizadeh, MSc

PhD student; Learning processes in e-learning environments within higher education (hossein.mahdizadeh@wur.nl)

Mireille Miltenburg

Secretaresse (mireille.miltenburg@wur.nl)

Prof. Dr. Martin Mulder

Hoofd van de leerstoelgroep; Competentieontwikkeling en transformatie in het agri-foodcomplex (martin.mulder@wur.nl)

Ir. Jack Postema

Docent vaardighedenonderwijs; schriftelijk rapporteren (jack.postema@wur.nl)

Drs. Richard van Royen

Projectmedewerker onderzoek, Competentie-assessment in groen onderwijs (richard.vanroyen@wur.nl)

Ir. Petra Schlooz

Projectmedewerker onderzoek; Projecten binnen plan dienstverlening (petra.schlooz@wur.nl)

Mi-Ok Shim, MSc

Guest researcher, Home Economics Division, Extension Bureau, Rural Development Administration, Republic of Korea (mi-ok.shim@wur.nl)

Dr. Ir. Arjen Wals

Universitair hoofddocent; Leren voor duurzaamheid; kenniscirculatie (arjen.wals@wur.nl)

Drs. Renate Wesselink

Projectmedewerker onderzoek, promovendus; Effects of competence management in schools on professional development of teachers (renate.wesselink@wur.nl)

Ir. Marjan Wink

Docent communicatievaardigheden AMC; mondeling presenteren (marjan.wink@wur.nl)

Ir. Chiel Zwarts

Docent communicatievaardigheden; mondeling presenteren, groepscommunicatie, vergadertechniek, overtuigend presenteren (chiel.zwarts@wur.nl)

EXTERNE PROMOVENDI

Drs. Hendrik Kupper

Hogeschool Van Hall Larenstein
Onderzoeksthema: Knowledge Ecosystems in Agri Supply Chains

Drs. Tom Visser

CINOP
Onderzoeksthema: International mobility of students in vocational education and training (VET) in The Netherlands

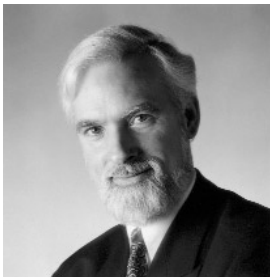
Drs. Yvonne de Vries

UVT
Onderwijsconcepten en professionele ontwikkeling van leraren vanuit praktijk-theoretisch perspectief

WAGENINGEN UNIVERSITEIT
WAGENINGEN UR

ECS Bulletin Social Sciences Group

Halfjaarlijks informatiebulletin van de leerstoelgroep Educatie en Competentie Studies

 Hollandseweg 1 - Bode 68
 6706 KN Wageningen
 Tel.: 0317-484343
 Fax: 0317-484573
 e-mail: office.edu@wur.nl
 www.socialsciences.nl/ecs

Nederland wordt door veel deskundigen gezien als een kennisland, onze economie als een kenniseconomie. Het onderwijs dient mensen daarop voor te bereiden. Werkenden krijgen vervolgens te maken met een leven lang leren, want veel kennis is, snel verouderd. Of de Nederlandse economie een kenniseconomie is, is een vraag. Feit is wel dat de gemiddelde scholingsgraad van de beroepsbevolking veel hoger is dan aan het begin van de twintigste eeuw. Ongeveer honderd jaar geleden werd de leerplicht ingesteld. Nu zijn er in Nederland zo'n 500.000 studerende in het hoger onderwijs.

De kenniseconomie en het kenniswerk doen een groot beroep op kennis. Het leven lang leren zou hierop dienen aan te sluiten. Echter, de economie, of liever de maatschappij in het algemeen, laat ook een andere kant zien. Veel zekerheden zijn verloren, jongeren starten jarenlang in tijdelijke functies alvorens ze een vaste baan krijgen, en die vaste baan is niet meer zo vast als jaren geleden. Reorganisaties en bezuinigingen zijn aan de orde van de dag. Mid-twintigers en dertigers zitten met vragen als: wat wil ik eigenlijk, wie ben ik, waarom doe ik dit, wil ik dit wel, wat zal ik kiezen, waarin ga ik me verder ontwikkelen, blijft mijn baan wel bestaan, blijft mijn bedrijf wel bestaan? Het verwerven van louter meer kennis, om te leren omgaan met deze onzekerheden en existentiële vragen, is ontoereikend. Hier zijn heel andere kanten van het menselijk bestaan aan de orde, die ook een plaats moeten krijgen in het onderwijs. En dat gaat niet in het puur kennisgerichte curriculum.

Een competentiegerichte curriculum, waarin naast kennis en vaardigheden ook veel aandacht is voor attitudes en het leren omgaan met onzekerheid en risico's, biedt wat dit betreft meer perspectief. Dat dit urgent is, blijkt wel uit de relatief grote hoeveelheid werkenden die te maken krijgt met de bedrijfsarts, het bedrijfsmaatschappelijk werk en de geestelijke gezondheidszorg. Dat is niet alleen het gevolg van onzekerheid van grote groepen binnen de beroepsbevolking, het heeft ook te maken met voortdurend veranderende structuren en systemen, onduidelijkheden in de interne structuur van instituties, de grote werkdruk, de nadruk op prestaties, de ingrijpende

bezuinigingen en het langzamerhand verdwijnen van het baanstelsel.

Het lijkt erop dat we te maken krijgen met een competentiebestel, waarin rollen worden vertaald in competenties, en waarbij werkenden die de gewenste competenties bezitten tijdelijk worden ingehuurd. Van werkenden wordt een steeds grotere mate van zelfverantwoordelijkheid verwacht. De samenleving als collectief en het bedrijf als belangrijke sponsor van de medewerker, bieden steeds minder garanties voor life-time employment. Het onderwijs moet daarin mee veranderen, zowel wat betreft zichzelf als wat betreft de lerenden. Het onderwijs is zelf immers ook deel van de samenleving en heeft al te maken met deregulering en autonomievergroting, alhoewel je dat wat betreft de hoeveelheid regelgeving soms niet zou zeggen. De leerlingen moeten ook meer worden voorbereid op ondernemendheid en ondernemerschap. Met andere woorden: de ondernemerscompetentie moet verder worden gestimuleerd.

Nu was onderwijs en ondernemerschap lange tijd een lastige combinatie. Ik zal niet zeggen dat er door docenten op werd neergekeken, maar succes in ondernemerschap werd heel anders gewaardeerd dan excellente prestaties in studie, sport, of kunst. Ik verwacht dat dat de komende jaren gaat veranderen. Competenties als durf, reflectie (waar ben ik mee bezig en waarom?), strategische houding (zien waar je belangen liggen en die kunnen afdekken; risico's willen en kunnen nemen, maar je ook in voldoende mate verzekeren), conflicthantering, leidinggeven en communicatief vermogen (je moet altijd met anderen aan de slag) worden daarom steeds belangrijker. Binnen de leerstoelgroep werken we aan deze vragen, ook vanuit het perspectief van het LNV-Beleidsprogramma 2004-2007 Vitaal en Samen, zowel in het initiële en het post-initiële onderwijs als het informele leren van leerlingen, studenten, werknemers en ondernemers. Later dit jaar kunnen we daar verder over berichten.

Martin Mulder ◀

Jaargang 1, nummer 2, Februari 2004

ONDERWIJS

ONDERWIJSASPIRATIES – HET WAGENINGSE ORIËNTATIEPROGRAMMA VOOR DE UNIVERSITAIRE LERARENOPLEIDING GEVISITEERD

Minnie Kop

Studenten die onderwijsaspiraties hebben, kunnen een oriëntatieprogramma doorlopen bij de leerstoelgroep, op basis waarvan ze kunnen doorstromen naar een universitaire lerarenopleiding voor een eerstegraads onderwijsbevoegdheid. Landelijk zijn er zes algemene Universitaire Lerarenopleidingen (de ULO's) en drie technische Universitaire Lerarenopleidingen (verenigd in de TULO).

De leerstoelgroep is in 2002 gevisiteerd als onderdeel van de visitatie van de lerarenopleiding van het IVLOS (Interfacultair Instituut voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Studievoordigheden) van de Universiteit van Utrecht. De leerstoelgroep voert het oriëntatieprogramma uit in samenwerking met het IVLOS. Als voorbereiding op de visitatie heeft de leerstoelgroep een zelfstudie geschreven. Het Wageningse oriëntatieprogramma richt zich specifiek op de voorbereiding op het leraarschap. Landelijk heeft er een ontwikkeling plaatsgevonden in de richting van een programma dat oriënterend is voor een reeks van vervolgtrajecten in de educatieve en communicatieve sfeer. De leerstoelgroep vindt dat weliswaar een interessante ontwikkeling, maar voelt zich gegeven de beperkte capaciteit op de eerste plaats verantwoordelijk voor de oriëntatie op het onderwijs c.q. leraarschap.

In het visitatierapport Universitaire Lerarenopleidingen van juni 2003 wordt over het Wageningse oriëntatieprogramma gezegd: "Dit programma gaat uit van competentieontwikkeling als opleidingsconcept, heeft heldere eindtermen en is specifiek gericht op de voorbereiding op het leraarschap." Het oriëntatieprogramma van de lerarenopleiding bestaat in Wageningen uit de vakken 'Didactiek en Communicatie' en 'Schoolpracticum'. Het oriëntatieprogramma beoogt de deelnemende studenten de basiscompetenties te bieden op basis waarvan zij kunnen doorstromen naar de universitaire lerarenopleiding. De studenten die deelnemen aan het oriëntatieprogramma zijn afkomstig uit diverse Wageningse opleidingen en opteren voor een eerstegraads bevoegdheid biologie, scheikunde, aardrijkskunde, economie, natuurkunde, wiskunde of maatschappijleer. Studenten volgen het oriëntatieprogramma in de zogeheten beperkte keuzeruimte binnen hun opleiding (zoals Biologie, Moleculaire Wetenschappen en Voeding en Gezondheid).

Over de gevisiteerde jaren volgden jaarlijks gemiddeld 77 studenten het practicum Didactiek en Communicatie en 22 studenten het Schoolpracticum. Momenteel genieten beide vakken een grotere belangstelling. Halverwege het studiejaar 2003-2004 namen al 19 studenten deel aan het Schoolpracticum. Tal van studenten realiseren zich dat het

practicum Didactiek en Communicatie relevant is als voorbereiding op de latere beroepspraktijk in het algemeen. Bij het Schoolpracticum staat de beroepspraktijk van het onderwijs centraal, waardoor het Schoolpracticum minder deelnemers trekt dan het practicum Didactiek en Communicatie.

In de zelfstudie voor de visitatiecommissie heeft de leerstoelgroep drie toekomstige scenario's geschetst voor de positie van de lerarenopleiding binnen Wageningen Universiteit. De leerstoelgroep is verheugd dat de visitatiecommissie de visie van de leerstoelgroep onderschrijft: "De commissie deelt de optie voor scenario 2, waarbij de universiteit het predoctorale deel blijft verzorgen en de samenwerking met het IVLOS continueert en intensiveert." Dat houdt voorsnog concreet in dat studenten ook het leeronderzoek (voorheen de verdiepingsopdracht) als verplicht onderdeel van de lerarenopleiding, in Wageningen kunnen doen. ◀

INFORMATIEVAARDIGHEDEN BINNEN BLACKBOARD

Hans Fransen

Dit studiejaar heeft de leerstoelgroep ECS voor het eerst de vakken Informatievaardigheden (EDU-52801) en Information Literacy (EDU-52901) aangeboden. Het eerste vak is voor de BSc-opleidingen, het tweede voor de MSc-opleidingen. Vooral bij Amerikaanse universiteiten is information literacy een vast onderdeel van het curriculum geworden. Aanleiding was het besef dat met de komst van het internet en de enorme groei van elektronisch beschikbare wetenschappelijke literatuur, studenten de weg beginnen kwijt te raken. Ze blijken vaak geen besef te hebben van het verschil in kwaliteit van de informatie die verschillende bronnen beschikbaar stellen. Daarnaast plegen studenten in toenemende mate bewust en onbewust plagiaat bij het maken van werkstukken.

Informatievaardigheid houdt in dat de student snel de gewenste informatie kan vinden in het voortdurend groeiende aanbod, evenals het kunnen beoordelen, selecteren, beheren en gebruiken van die informatie. Het is een vaardigheid die de huidige generatie afstudeerders zal moeten bezitten om in hun toekomstige werkzaamheden optimaal te kunnen functioneren. Denk aan "life-long learning", maar ook tijdens de studie zelf zal deze vaardigheid zijn vruchten afwerpen bij het werken aan opdrachten bijvoorbeeld in het kader van PGO-onderwijs.

Bij de opbouw van het vak moest een oplossing worden gezocht voor het probleem dat de kennis met betrekking tot informatievaardigheid bij de studenten sterk kan verschillen: Msc-studenten komen uit alle windrichtingen. Daarom is gekozen voor een modulaire opzet. Deze maakt het vak flexibel en kan op maat gesneden aan verschillende groepen worden aangeboden. De opzet is uitstekend te verwezenlij-

ken binnen een elektronische leeromgeving. Wageningen Universiteit heeft voor het studiejaar 2003-2004 een dergelijke studieomgeving geïntroduceerd (EDUweb). EDUweb biedt de studenten persoonlijke portals waar alle voor hen belangrijke informatie van de universiteit bij elkaar komt (zoals studentenadministratie, vakkenoverzichten, studiegids en bibliotheek). EDUclass geeft toegang tot de vakken onder andere via het programma Blackboard. Omdat Information Literacy vooral over vaardigheden gaat, biedt de omgeving van Blackboard interessante mogelijkheden voor interactief onderwijs met diverse multimediale mogelijkheden.

De volgende modules worden nu via Blackboard aangeboden:

- Kennis hebben van de waarde en inhoud van voor het vakgebied belangrijke informatiebronnen (bibliografische databases, internet, e-journals en andere publicatietypen en -vormen);
- Weten waar deze bronnen te raadplegen zijn (Bibliotheek, Desktop Library, Internet);
- Efficiënt effectieve zoekstrategieën kunnen opzetten en uitvoeren in diverse "search interfaces";
- De kwaliteit van zoekresultaten kunnen beoordelen en evalueren;
- Attenderingssystemen kunnen instellen en gebruiken (My Library Alerts, WebSpisr SDI, Google alert);
- Personalisering van informatiebronnen (My Library) en opslag en beheer van informatie (EndNote);
- Publiceren en citeren (ook elektronisch, referentielijsten maken, citatieanalyse, copyrights).

Een assessment (toets binnen Blackboard) bepaalt welke modules de student moet uitvoeren. Dit om het sterk verschillende kennisniveau bij de nieuwe Msc-studenten op te vangen. Eerstejaarsstudenten doen ook een toets. Deze is bedoeld om hen te confronteren met hun gebrek aan kennis van de wetenschappelijke informatiewereld en de beperkingen van het internet. Een inleidend hoorcollege dient ter motivatie van de studenten omdat het vak verder grotendeels individueel in de vorm van zelfstudie achter de computer moet worden uitgevoerd. Tevens wordt het gebruik van Blackboard gedemonstreerd. Vervolgens is er een verplicht practicum van een dagdeel in een computerzaal onder begeleiding. De studenten moeten daarna op zelf te kiezen locaties met PC's de modules van het vak doorwerken. De modules vormen een mix van interactieve instructie en feitenkennis. Gebruik wordt gemaakt van bijvoorbeeld filmpjes, simulaties, spelletjes en quizzes. Twee vragenuurtjes in een collegezaal, verspreid over de studieperiode, zorgen voor het gewenste persoonlijke contact met de docent en een voortgangscontrole op de zelfwerkzaamheid van de studenten (in Blackboard wordt het aantal inlogmomenten per student geregistreerd). De afronding bestaat uit een examen in Blackboard. De resultaten zijn voor de docent snel te beoordelen. Tijdens de zelfstudie moet er een werkstuk geproduceerd worden.

De informatievaardigheidsvakken worden bij voorkeur opge-

nomen in algemeen vakinhoudelijk inleidende vakken. Het uitvoeren van opdrachten in het kader van een inhoudelijk vak is een extra stimulans voor de student. De vakken worden verzorgd in samenwerking met de informatiespecialisten van Bibliotheek Wageningen UR. Die hebben parate kennis van de ontwikkelingen binnen de informatiewereld voor de verschillende vakgebieden. Zij houden met hun kennis de modules actueel.

Blackboard biedt nog interessante mogelijkheden op het gebied van communicatie tussen studenten onderling en de docent (discussion board en chat rooms), hiermee worden op dit moment de eerste ervaringen opgedaan. In de eerste studieperiode hebben twee groepen eerstejaarsstudenten het vak gevolgd en twee groepen MSc studenten (totaal 300 studenten). Ondanks enkele aanloopproblemen waren de reacties van studenten, vakdocenten en begeleiders over het algemeen bijzonder positief. ◀

Geïnteresseerd in het onderwijs van de Leerstoelgroep ECS?
Kijk op: www.socialsciences.nl/ecs

ONDERZOEK

KENNISCIRCULATIE IN VOEDSEL EN GROEN

Hendrik Kupper

Op de site van kennisland.nl staat een krachtige ambitie geformuleerd: "Onze toekomst ligt in de kenniseconomie. Over tien jaar kan Nederland een broedplaats zijn van nieuwe ideeën, met voor iedereen die dat wil maximaal toegankelijk onderwijs. Waar bevolgen ondernemers de brug vormen tussen wetenschappelijk onderzoek en het winkelschap." Kernachtig is hier weergegeven dat Nederland wordt gezien als een kennissamenleving waarin ondernemers, onderzoeksinstituten, onderwijsinstellingen, consumenten en burgers intensief samenwerken aan vernieuwende oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. De Minister van Onderwijs ziet die hoge ambities ook maar voegt daaraan toe dat we in ons land keuzes moeten maken en dat de overheid niet elke ontwikkeling kan stimuleren. Al lang voordat de naam kenniseconomie in politieke programma's en in tal van brochures verscheen, was het in de agrarische sector gebruikelijk om over het OVO-drieluik te spreken: onderzoek, voorlichting en onderwijs; een netwerk dat gericht was op doorstroming van kennis vanuit het onderzoek via onderwijs en voorlichting naar het agrarisch bedrijfsleven. Door verzelfstandiging van de drie luiken zijn

de kennisprocessen in het vanouds bestaande netwerk echter veranderd.

Het Ministerie van LNV wil kennisontwikkeling, -verspreiding en -toepassing blijven stimuleren in de sector van Voedsel en Groen. Recent ontwikkelde mogelijkheden van informatietechnologie kunnen een nieuwe impuls geven aan het agro-kennissetwerk. Daarnaast leveren onderzoeksresultaten uit de disciplines van kennismanagement en onderwijskunde inzichten op die kennisdoorstroming en kennisoverdracht een andere functie in de kennisketen geven dan voorheen. Kenniscirculatie is de term waarmee het nieuwe inzicht het best kan worden aangeduid. Volgens het Platform Beroepsonderwijs staat kenniscirculatie voor de dynamiek en interactie tussen vragers en aanbieders van kennis, die kan leiden tot een structurele verbetering van de toepassing van kennis.

De leerstoelgroep ECS is, samen met het LEI en met PPO, in opdracht van LNV, Directie Wetenschap en Kennisoverdracht, een onderzoek gestart naar kenniscirculatie in Voedsel en Groen. Aan de hand van drie nauw samenhangende trajecten wordt de interactieve kenniscirculatie onderzocht:

- een *reflectietraject* (met name wetenschappelijke reflectie en inventarisatie van bestaande concepten en arrangementen);
- een *ervaringstraject* (beschrijving en analyse van concepten en arrangementen zoals ze in de huidige praktijk worden gehanteerd);
- een *pilottraject* (het toepassen en toetsen van ontwerpen van interactieve kenniscirculatie op basis van uit de andere twee trajecten verkregen ontwerpcriteria).

De belangrijkste producten zijn (a) adviezen richting beleid, (b) nieuwe concepten en kennisarrangementen die zich bewezen hebben in de praktijk en (c) adviezen richting onderwijs en onderzoek inzake het activeren en monitoren van kenniscirculatie. ◀

BRAINPORT II – HET VERVOLG: 'ALUMNINETWERKEN'

Thomas Lans

Met de afronding van het Brainport project medio vorig jaar is geen einde gekomen aan het onderzoek van de leerstoelgroep naar een leven lang leren. Eén van de pilots beschreven in de eindrapportage wordt in het vervolgetraject, Alumninetwerken, verder uitgewerkt en geëvalueerd. Dit vervolgetraject loopt van mei 2003 – mei 2004. Oud-leerlingen zullen in hun verdere professionalisering in toenemende mate merken dat zij hun contacten moeten onderhouden en verder ontwikkelen. De onderwijsinstelling kan een belangrijke rol spelen in het faciliteren van een leven lang leren. Denk bijvoorbeeld aan her- en bijscholingscursussen, ervaringsuitwisseling, maar ook aan het (h)erkennen van leeractiviteiten die buiten de school plaatsvinden. *Alumninetwer-*

ken kunnen een prachtig raamwerk vormen waarin leeractiviteiten worden uitgevoerd, ondersteund en erkend in het kader van een leven lang leren. In het project Alumninetwerken zullen vanuit verschillende invalshoeken aanzetten worden gegeven voor het continueren van contacten met en tussen leerlingen die reeds de schoolbanken hebben verlaten. Daarbij kan gedacht worden aan het opzetten en begeleiden van beroepsspecifieke netwerken, maar ook aan minder intensieve contacten zoals een terugkerende reünie of het verspreiden van een (digitale) nieuwsbrief. De onderzoeksvragen die in het project centraal staan zijn:

- Is er behoefte aan een 'blijvend' contact tussen alumni en de onderwijsinstelling? Zo ja, welke (inhoudelijke) behoefte?
- Hoe kan dit contact het beste worden ingevuld in termen van (innovatieve) leerarrangementen?
- Hoe kunnen deze contacten gecontinueerd worden in het kader van een leven lang leren?

Concreet zal een professioneel alumninetwerk bijdragen aan:

- Inzichtelijk maken van leerbehoeften van alumni in het kader van een leven lang leren;
- Bewustmaken van alumni van het belang van een leven lang leren;
- Beter integreren van het post-initieel onderwijs in de beroepskolom;
- Pro-actief samenstellen van het post-initieel opleidingsaanbod dat aansluit op geconstateerde leerbehoeften. ◀

INSPIRERENDE LEEROMGEVINGEN VOOR INNOVATIEVE ONDERNEMERS

Harm Biemans

De glastuinbouw wordt beschouwd als een krachtige en innovatieve sector van de Nederlandse tuinbouw. De sector kent veel uitdagingen en moet hier passende strategische antwoorden op vinden die het mogelijk maken om haar concurrentiekracht te handhaven en verbeteren. Om dergelijke passende antwoorden te blijven vinden, is een breed spectrum van innovaties noodzakelijk. Aan de hand van gesprekken met innoverende ondernemers, andere professionals en op basis van literatuuronderzoek zijn in het zgn. ILO-project (ILO = Inspirerende Leeromgevingen voor Ondernemers) de volgende zaken in kaart gebracht:

- Een viertal competentieclusters met bijbehorende competenties die een rol spelen bij ingrijpende en complexe innovaties en waarover ondernemers in de glastuinbouw zouden moeten beschikken;
- Drie typen innoverende ondernemers: de passagier, de ontwikkelaar en de pionier;
- Een zestal inspirerende leeromgevingen die een ondersteuning kunnen bieden bij het verwerven van compe-

tenties die noodzakelijk zijn voor systeeminnovatie.

Bij het ontwerp van deze prototypische leeromgevingen heeft een aantal overwegingen een rol gespeeld, namelijk het ontwerp, de doelgroep en de geschiktheid voor het verwerven van de gewenste competenties voor systeeminnovatie. De ontworpen prototypische inspirerende leeromgevingen kunnen kort worden aangeduid met de volgende trefwoorden:

- Horti-masterclass: de master (excelleert op zijn vakgebied) geeft aanwijzingen aan de professional – bewustwording – alternatieven en mogelijke verbeteringen;
- Horti-clinic: specifieke training – kort – intensief – vraag staat centraal;
- Horti-atelier: zelfgestuurde creativiteit – scheppend – zelfexpressie – intuïtie – uitnodigende omgeving;
- Horti-laboratorium: experimenteren (testen) – herhaalbaarheid – zekerheid;
- Horti-academie: multi-/transdisciplinair, kenniscirculatie van wetenschap naar praktijk;
- Ondernemerscafé: incidenteel leren – toevallige ontmoetingen – infotainment – conculeren.

Op grond van het onderzoek zijn verschillende aanbevelingen geformuleerd om tot een uitvoering van de leeromgevingen te komen. Zie verder: Kupper, H.A.E., Th. Lans, M. Mulder & H.J.A. Biemans (2003). *Inspirerende leeromgevingen voor ondernemers*. Den Haag: InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster/Stichting Innovatie Glastuinbouw. ISBN 90-5059-181-7. ◀

LEREN VOOR DUURZAAMHEID

Arjen Wals

Leren voor duurzaamheid, met daaraan gekoppeld de ontwikkeling van duurzaamheidscompetenties, wordt één van de centrale thema's binnen het onderzoek en onderwijs van de leerstoelgroep. Leren voor duurzaamheid, waar hebben we het dan over? Leren voor duurzaamheid draagt bij aan het ontwikkelen van betrokkenheid bij omgevingsvraagstukken, zorg om de kwaliteit van de leefomgeving, en zorg voor de leefbaarheid, hier, daar, nu en in de toekomst. De omgang met conflicterende normen, waarden en belangen is hierbij van groot belang. Vanuit het perspectief van educatie is het wellicht beter te spreken van leren *door* duurzaamheid. Daarbij zijn drie prikkels van belang:

- duurzaamheid als stimulans tot kritische reflectie en bezinning op hoe we leven en hoe we willen leven,
- duurzaamheid als uitdaging om alternatieve omgangsvormen, structuren en waarden te ontwikkelen,
- duurzaamheid als inspiratie om te komen tot de creativiteit en verbeelding die hard nodig is om te komen tot nieuwe handelingsperspectieven en competenties die

ons los kunnen maken van diepgewortelde gewoonten en patronen waarvan we intuïtief al aanvoelen dat ze ongezond zijn.

De leerstoelgroep zal zich de komende jaren intensief bezig houden met het ontwikkelen, ontwerpen en evalueren van leerprocessen waarbij duurzaamheid een belangrijke plaats inneemt.

Voor wie verder wil lezen over leren voor duurzaamheid: Wals, A.E.J. & Jickling, B. (2002). Tussen leren en conditioneren: leren voor, tegen of door duurzaamheid. In: Wijffels, B., Blanken, H., Stalborch, M. en van Raaij, R. (red.) *'De Kroon' op het werk: de rol van leerprocessen in het streven naar een duurzame samenleving*. Amsterdam, NCDO. Dit boekje is te verkrijgen bij de NCDO in Amsterdam. Tel.: 020 568 8755; Fax 020 568 8787; info@ncdo.nl ◀

PhD RESEARCH

Competencies of agricultural instructors in Iran

Mostafa Karbasioun

Despite significant positive structural changes in agriculture in Iran over the recent years, the country's agricultural system is still lagging far behind. The most important problems which hinder the productivity increase in the agricultural sector are the following:

- the small size of the agricultural areas and production scales;
- the restrictive macro policies in the agricultural sector;
- financial difficulties of the majority of farmers;
- the need for greater investment in the infrastructure;
- low quality of products and insufficient technical skills of farmers; and
- the inefficiency of public service in promoting agricultural extension schemes (Kalantari, 1995).

Nevertheless, various efforts have been made in this area to solve the problems and barriers mentioned. With a short look on the agricultural history in Iran after 1950, it could be said that before the revolution in 1979, the Shah followed a serie of pre-planned programmes to facilitate agricultural development in Iran. But the majority of them were not successful, because he tried to duplicate and imitate plans, which were mostly implemented by the United States, and could not be automatically adjusted to the context of Iran. Afterwards, revolutionary authorities, upon coming to power in 1979, stressed they were committed to achieving self-sufficiency in agriculture through the development of peasant agriculture. Some extension projects, which have been implemented by now are the Rural Islamic Councils, Co-helpers, Construction groups, Rural Youth Clubs, and Agricultural extension Instructors (Heidari, 2000).

Although some progress and positive change has been made, currently, nearly 25 years after the Islamic Revolution, agriculture is still facing problems. An important

question is what are feasible and applicable approaches and strategies for facilitating and realising agricultural development in Iran.

It will be clear that there are many factors that negatively influence agricultural development in Iran. On the one hand, lack of sufficient financial support like in other developing countries is a common and essential problem, and on the other hand, extensionists believe that there is no appropriate human resource development (HRD) in the agricultural sector in Iran. This has also to do with the financial malfunctions in this sector.

We believe that a key element of success for agricultural development lies within HRD. Agricultural policy makers should effectively manage and implement HRD programmes and processes were needed. HRD is particularly important for professionals in agricultural extension, education and instruction.

Therefore a PhD research project started to look at agricultural development: policies, strategies, problems, and barriers. Literature review and interviews with various respondents in Iran will be conducted. Additionally, explicit attention will be paid to agricultural extension instruction as a key strategy for development of agriculture in Iran. Finally, a competency profile of agricultural instructors in Iran will be developed to determine what competencies they already have and what they should have, in order to be successful in their profession. This project started in 2002 and will be running until 2006. ◀

AFSTUDEERVAK

Van leren krijgt men nimmer genoeg - Een onderzoek naar de leerbehoeften onder alumni van AOC's

Irene van Dorp

Dat kennis zich razendsnel ontwikkelt, is niets nieuws. We leven immers steeds meer in een kenniseconomie. Wetenschappers stellen dat veel kennis na 5 à 6 jaar al weer achterhaald is. De halfwaardetijd van kennis wordt steeds korter. Kennis is een concurrentiefactor geworden. De Europese Unie heeft niet voor niets de strategische doelstelling gelanceerd om zich te ontwikkelen tot de meest krachtige en competitieve kenniseconomie ter wereld. Kennis is voor een groot deel aanwezig in mensen. Voor bedrijven betekent dit dat een belangrijk deel van de kennis aanwezig is bij de ondernemer en werknemers. Om succesvol te zijn in de kenniseconomie en optimaal gebruik te maken van al deze nieuwe kennis, is het dan ook belangrijk om te blijven leren. Leren gebeurt niet alleen in de schoolbanken. Leren gebeurt overal, van even bijpraten met de buurman over de laatste ontwikkelingen, tot het volgen van een universitaire opleiding. Gezien de complexiteit van veel informatie, bijvoorbeeld een medium als internet, ingewikkelde wet- en regelgeving en internationalisering, is het wen-

selijke langdurige leertrajecten te ontwikkelen en te ondersteunen. Bij ondersteuning denken we dan aan het begeleiden van leerprocessen, maar ook aan het herkennen en waarderen van waardevolle buitenschoolse leeractiviteiten. Onderwijsinstellingen moeten bijdragen aan deze langdurige leertrajecten, niet alleen gedurende het initiële onderwijs, maar zeker ook daarna. Het bijdragen aan is alleen mogelijk indien het contact blijft bestaan tussen onderwijsinstelling en leerling, ook als deze de opleiding afgerond heeft. Universiteiten en hogescholen hebben krachtige netwerken van alumni, waarvan de leden elkaar regelmatig ontmoeten. Het merkwaardige is echter dat het middelbaar beroepsonderwijs en dus ook het middelbaar agrarisch onderwijs (AOC-onderwijs) niet of nauwelijks investeren in het creëren en behouden van contacten met alumni. Een blijvend contact tussen het AOC en alumni kan positief zijn voor beide partijen. Alumni houden contact met elkaar en kunnen elkaar helpen, bijvoorbeeld bij het vinden van een baan of om problemen op te lossen waar zij tegenaan lopen. Het AOC kan de leerprocessen van alumni faciliteren en direct inspelen op vragen die bij hen leven. Daarnaast blijft het AOC op de hoogte van het reilen en zeilen op de arbeidsmarkt. Indien nodig kan het AOC de opleidingen beter afstemmen op die arbeidsmarkt.

Maar bestaat er wel behoefte aan een blijvend contact tussen het AOC en hun alumni? Verschillende AOC's zijn benaderd met de vraag of zij wilden participeren in een behoefteonderzoek naar alumninetwerken. Vier AOC's hebben meegedaan aan het onderzoek. Niet alleen alumni, maar ook leerlingen in het laatste jaar van de opleiding zijn benaderd door middel van een enquête. In deze enquête zijn vragen gesteld zowel over een *leven lang leren* als over het idee van een alumninetwerk.

De respons op de enquête viel absoluut niet tegen, het totale responspercentage ligt op 18,2 procent. Een non-responsonderzoek is gepland. Uit de enquête blijkt dat met name de leerlingen en de alumni positief staan tegenover leeractiviteiten ten behoeve van persoonlijke ontwikkeling. Als belangrijkste leerbehoeften zien zij nieuwe ontwikkelingen op hun vakgebied. Een ander belangrijk punt is dat de respondenten blijvend contact met enerzijds het AOC en anderzijds andere alumni zien als een goede manier om te blijven leren.

Van dit onderzoek is een afstudeerverslag gemaakt onder dezelfde titel als de titel van deze bijdrage. Het verslag is op te vragen bij de leerstoelgroep. ◀

INTERVIEW MET MW. DR. J.A. HOEKSTRA (LNV)

Ondernemendheid en autonomie

Renate Wesselink

Per 1 februari 2003 is mevrouw dr. J.A. Hoekstra benoemd tot directeur Directie Wetenschap en Kennisoverdracht van het ministerie van LNV. Janneke Hoekstra studeerde Biologie met als tweede hoofdvak Wiskunde aan de Universiteit Utrecht. Tot voor kort was zij werkzaam bij het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Daar was zij hoofd van een afdeling met beleidsondersteunende en adviserende onderzoekers. In deze functie maakte zij reeds kennis met verschillende beleidsaspecten van het ministerie van LNV. In een kort interview heeft zij gereageerd op een viertal vragen.

- Gaat de bestelverantwoordelijkheid voor het groene onderwijs naar het ministerie van OC&W?

Janneke Hoekstra reageert ad rem op deze vraag. Volgens haar is het namelijk helemaal geen vraag. 'Het is natuurlijk een discussie die zo nu en dan terugkomt omdat het logisch lijkt om alles dan maar onder te brengen bij OC&W. Het is onder paars niet gebeurd, onder deze minister zal het zeker ook niet gebeuren. En het allerbelangrijkste is wel dat het groene onderwijs zelf de voorkeur heeft om bij LNV te blijven. Dus van overgang naar OC&W is de komende jaren geen sprake.'

- Wat is de belangrijkste ontwikkeling in het departementale onderwijsbeleid?

'Het gezamenlijk inhoud geven aan het vakdepartementale beleid is een belangrijke ontwikkeling. Vanuit onze rol als vakdepartement met de verantwoordelijkheid op de domeinen landbouw, natuur en voedselkwaliteit. Vanuit die verantwoordelijkheid wordt met het onderwijsveld aan de slag gegaan om te kijken in hoeverre en op welke punten het onderwijs kan bijdragen, en reeds bijdraagt, aan de beleidsdoelen van LNV. Juist het feit dat wij als ministerie een goede band hebben met het groene onderwijs, door de korte lijnen en het overzichtelijke veld, maakt dat je extra dingen kunt doen.'

- Wat is de plaats van ondernemerschap in het groene onderwijs?

'Het stimuleren van het ondernemerschap van scholen is belangrijk en dat kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Bijvoorbeeld door te participeren in regionale netwerken. Scholen kunnen dan kennis, ook vanuit de wetenschap, inbrengen. De overheid moet overigens zelf niet een al te grote rol innemen. Het is vaak het geval dat de initiatieven uit het onderwijs komen. Veelbelovende initiatieven kunnen worden

ondersteund, bijvoorbeeld met financiële middelen of het organiseren van bijeenkomsten. Regelingen van andere vakdepartementen voor dergelijke initiatieven worden actief gevolgd en waar mogelijk toegankelijk gemaakt voor het groene onderwijs. Nagenoeg alle middelen die voor relevante thema's beschikbaar zijn, zijn ook beschikbaar voor het groene onderwijs.'

Als het gaat om ondernemerschap, geeft Hoekstra aan dat de ene school meer naar buiten is gericht dan de andere. Verder voorziet zij weinig problemen, behalve dat veel netwerken met het bedrijfsleven uitgaan van het principe van 'matching'. Dat betekent dat wanneer het bedrijfsleven een bepaalde hoeveelheid geld inzet, de tegenpartij in het netwerk een gelijkwaardige investering doet in geld of menskracht. 'Onderwijsmiddelen zijn niet bestemd voor samenwerking met het bedrijfsleven. Hier kan een knelpunt optreden. Mogelijkerwijs kunnen de middelen bestemd voor het vakdepartementaal leren daarvoor worden ingezet. Het onderwijs krijgt de mogelijkheid om via deze route bij te dragen. Dit is een suggestie uit het onderwijs zelf.'

- Welke sturingsmogelijkheden heeft het ministerie van LNV?

'Belangrijk is dat wordt gestimuleerd dat het groene onderwijs in de regio een functie heeft bij innovatie. Vanuit LNV kan daaraan worden bijgedragen door samenwerkingsverbanden te stimuleren tussen onderwijs en bedrijven in de regio. Van lectoren in het HBO en kenniskringen mag worden verwacht dat ze positief zullen werken. Nader onderzoek dient uit te wijzen of deze instrumenten kunnen worden ingezet bij het bereiken van LNV-beleidsdoelstellingen. Deze doelstellingen zijn uitgebreid besproken op de bijeenkomst van 11 december. In dit kabinet is extra belangstelling voor de ontwikkeling van de kenniseconomie. De mogelijkheden en budgetten die LNV daarvoor heeft voor vakdepartementaal onderwijsbeleid willen we daarvoor inzetten.'

'Minder sturing betekent meer autonomie. De algemene tendens is om de autonomie van de scholen groter te maken. Een instelling moet zelf vrijheid hebben om het onderwijsproces, de besteding van de middelen en de samenwerking met de omgeving vorm te geven. De rekenschap die daar vervolgens over wordt afgelegd, wordt groter. De sturingskracht van een ministerie wordt beperkter, maar dat is een bewuste keuze die het ministerie heeft gemaakt. De sturingskracht van het ministerie berust op overtuigingskracht en dialoog enerzijds en op de mogelijkheid om middelen niet toe te kennen als zij niet goed worden gebruikt. Dat zijn de twee belangrijkste instrumenten. Daarnaast heb je natuurlijk een hoeveelheid regelgeving, maar het streven van het kabinet is om de hoeveelheid regels te beperken en de regulering ook te vereenvoudigen.' «

WAGENINGEN UNIVERSITEIT MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

Promotie Yvonne de Vries: 20 februari 2004
13.30 uur. Aula van Wageningen Universiteit,
Generaal Foulkesweg 1a te Wageningen.
Promotor: Prof.dr. Martin Mulder; co-promotor:
Dr. Douwe Beijaard, ICLON.

IMPRESSIES VAN CONFERENTIES

Conferentie "Actief en constructief leren", november 2003, Wageningen

Harm Biemans

Op 6 november j.l. heeft de leerstoelgroep Educatie en Competentie Studies de conferentie "Actief en constructief leren" georganiseerd. Deze conferentie vormde de formele afsluiting van het onderzoeksprogramma "Onderwijsvernieuwing & Agrarisch Onderwijs: actief en constructief leren in het agrarisch onderwijs". Dit programma is door de leerstoelgroep uitgevoerd in het kader van het Plan Dienstverlening in de periode van 1998 tot 2003. Opdrachtgever was het Ministerie van LNV.

Het onderzoeksprogramma kende de volgende centrale vraagstelling: "Op welke wijze kan onderwijskundig en didactisch vorm en inhoud gegeven worden aan het actief en constructief leren van leerlingen en studenten in het groen onderwijs en hoe kan hierbij het beste gestalte gegeven worden aan de ondersteunende rol van de docenten en het management?" Het actief en constructief leren door leerlingen en studenten in het groen onderwijs vormde derhalve de kern van het genoemde programma. Ook recente theorievorming op het gebied van de ontwikkeling van competenties heeft een stempel gedrukt op het programma.

Gedurende het plenaire gedeelte van de conferentie heeft Martin Mulder de ontwikkeling van de leerstoelgroep gedurende de afgelopen jaren uiteengezet. Vervolgens heeft Harm Biemans de contouren geschetst van het aflopende

en van het nieuwe onderzoeksprogramma in het kader van Plan Dienstverlening. Op de rol stonden verder vier workshops met de volgende thema's: competentiegericht onderwijs, computerondersteund samenwerkend leren, competentiegericht toetsen en competentie management in het onderwijs. Op basis van de evaluatie kan gesteld worden dat het een erg geslaagde middag was met een goede respons van het groene onderwijsveld.

Tijdens de conferentie is ook de eindrapportage over het onderzoeksprogramma, het boek "Onderwijsvernieuwing & Groen Onderwijs: Naar Actief en Constructief Leren", gepresenteerd. ◀

ESEE (European Seminar on Extension Education), september 2003, Hongarije

Thomas Lans

De ESEE is een conferentie die om het jaar plaatsvindt en waarin kennis- en ervaringsuitwisseling tussen universiteiten, onderzoeksinstituten maar ook de praktijk van de voorlichting in de land- en tuinbouw, centraal staat. Het opvallende aan deze kleinschalige, informele conferentie is de enorme diversiteit aan landen die vertegenwoordigd zijn (meer dan 25 nationaliteiten). Het centrale thema van de conferentie in 2003 was het belang van voorlichting, training en onderwijs in rurale ontwikkelingsprojecten. De uitbreiding van Europa en de omslag naar de kenniseconomie leggen steeds meer nadruk op kenniscirculatie en het belang van goed functionerende kennisystemen. Onderwijs en voorlichting kunnen daarin belangrijke partijen zijn. Een opvallend terugkerend thema in de diverse parallelsessies was de wenselijkheid en de invloed van de privatisering van (landbouw) voorlichting (zoals deze ook in Nederland heeft plaatsgevonden). Duidelijk werd dat privatisering een grote invloed op het kennisstelsel heeft en uiteindelijk ook op de

Symposium 'Developments in and future of agricultural education' - 11 maart 2004 van 9.30 tot 15.00 uur. De Wageningse Berg, Generaal Foulkesweg 96, Wageningen

- Shigeo Tajima (Japan), Honorary President of the Asia Pacific Association of Educators in Agriculture and Environment (APEAEN) - Developments and Trends of Agricultural Education in Asia and the Pacific.
- Gary Moore (Agricultural Education Division Vice President of the ACTE; Director of Graduate Programs, Department of Agricultural and Extension Education, North Carolina State University, USA) - From Sows, Cows and Plows to Cells, Gels and Dells: The Continuing Evolution of Agricultural Education in North America.
- Pascaline Descy - Cedefop (Thessaloniki) - The development of vocational education in Europe - insights from vocational education research
- Knowledge circulation between research, education and the corporate world: towards cooperative knowledge construction - Panel discussion: Prof. dr. ir. Vinus Zachariasse, chairman Social Sciences Group, Wageningen UR; Pascaline Descy, MSc, CEDEFOP; Drs. Bernard Franssen - chairman Wellant College; Dr. Janneke Hoekstra - director Ministry of LNV-DWK; Dr. Gary Moore, Vice-President Agricultural Education Division ACTE; Prof. dr. em. Shigeo Tajima, Honorary President APEAN; Drs. Wiebe Wieling - chairman Board of Directors VanHall-Larenstein.

Zie voor verdere informatie en aanmelding pagina 11.

boer of tuinder die wellicht een veel hogere prijs moet betalen voor nieuwe kennis. Ervaringen in verschillende kennis-systemen in de landbouw zoals bijvoorbeeld in de USA, Portugal en Denemarken, bieden zowel inhoudelijk (welke onderwerpen) als randvoorwaardelijk (zoals welke settings, financieringsstructuren en methoden) aanknopingspunten voor landen met een 'kennisinfrastructuur in opbouw'. Alle bijdragen zijn in terug te vinden in de proceedings, onder redactie van József Kozári (Proceedings of the 16th European Seminar on Extension Education – Rural extension and training/education as the missing elements in rural development projects, 2003). ◀

ECER (European Conference on Educational Research), september 2003, Duitsland

Renate Wesselink

Leren op de werkplek is een centraal thema in het onderwijskundige onderzoek in Europa. Dat bleek wel op de ECER Conferentie die in september plaatsvond in Hamburg. In veel presentaties tijdens de conferentie werd aandacht besteed aan het leren op de werkplek. Of het nu gaat om het leren van docenten, werknemers, studenten of ondernemers, in alle gevallen neemt het leren op de werkplek een centrale plaats in. Iedereen is overtuigd van de toegevoegde waarde, maar hoe kunnen bijvoorbeeld de randvoorwaarden en de effecten van het leren op de werkplek inzichtelijk en aantoonbaar worden gemaakt? Belangrijkste boodschap uit al deze bijdragen was: probeer niets te forceren, maar blijf stimuleren. ECER is de jaarlijkse conferentie van de European Educational Research Association (EERA). Ieder jaar komen Europese (en ook andere) onderwijskundige onderzoekers bij elkaar om elkaar op de hoogte te houden van elkaars onderzoek en bevindingen. De meeste papers die aan bod zijn gekomen tijdens de ECER Conferentie zijn te vinden op www.leeds.ac.uk/educol/BEID.html. De papers met speciale aandacht voor het beroepsonderwijs staan ook vermeld op www.b.shuttle.de/wifo/vet/ecer03.htm. ◀

Inaugurele rede Martin Mulder: 11 maart 16.00-17.00 uur. Aula van Wageningen Universiteit, Generaal Foulkesweg 1a te Wageningen. Aansluitend receptie.

RECENTE PUBLICATIES

Mulder, M., R. Wesselink, H. Biemans, L. Nieuwenhuis & R. Poell (Red.) (2003). *Competentieverricht beroepsonderwijs. Gediplomeerd, maar ook bekwaam?* Houten: Wolters-Noordhoff. ISBN 90 01 13863 2, 326 p.

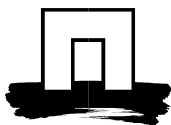
In december 2003 is het boek 'Competentieverricht beroepsonderwijs. Gediplomeerd, maar ook bekwaam?' verschenen. Dit boek is gebaseerd op de gelijknamige themaconferentie van de Vereniging voor Onderwijs Research. Het heeft vrij lang geduurd voordat het boek op de markt is gekomen. Wolters-Noordhoff heeft hier de volledige verantwoordelijkheid voor genomen. Door misverstanden binnen de uitgeverij zijn er nu feitelijk twee versies van het boek, met overigens exact dezelfde inhoud. De eerste versie is een collectors item. Die versie is abusievelijk in Slovenië gedrukt. Het is het boek dat qua design sterk lijkt op het boek 'Competentieontwikkeling in organisaties. Perspectieven en praktijk', alleen dan met een groenige kaft. Dit boek is verstuurd naar alle deelnemers aan de genoemde VOR-themaconferentie. Daarnaast is er de versie in het rood, met een fragment van een telraam op het kaft. Dit is de officiële handelsversie. Dit boek vormt de eerste uitgave in een door Wolters-Noordhoff beoogde reeks over thema's binnen de BVE-sector.

Aan het boek hebben naast de leden van de redactie meegewerkt: staatssecretaris Mw. Nijs (OCenW), de heer Keun (lid dagelijks bestuur VNO-NCW), Prof. Van Wieringen (voorzitter Onderwijsraad) en Prof. Nijhof (Universiteit Twente). Verder hebben vertegenwoordigers van alle divisies van de Vereniging voor Onderwijs Research en vertegenwoordigers van de praktijk meegewerkt aan het boek.

Onderwerpen die in het boek aan de orde komen zijn: ontwikkelingen in het competentieverricht beroepsonderwijs, de relatie onderwijs-bedrijfsleven, de breedte van het beroepsonderwijs, didactiek van het beroepsonderwijs, het VMBO in de kenniseconomie, curriculumontwikkeling, competentieontwikkeling met en zonder instructie, ICT, competentieverricht hoger onderwijs, werkpleklernen en de beoordeling van docentcompetenties.

Biemans, H., M. Mulder, R. Wesselink, T. Lans & P. Schlooz (Red.) (2003). *Onderwijsvernieuwing & Groen Onderwijs: Naar Actief en Constructief Leren*. 's-Gravenhage: Reed Business Information. 220 p. ISBN 90 5901 927 X.

Zoals reeds aangegeven in dit bulletin, is het boek 'Onderwijsvernieuwing & Groen Onderwijs: Naar Actief en Constructief Leren' verschenen. Het boek bevat naast de beschrijving van het afgeronde programma 'Onderwijsvernieuwing & Agrarisch Onderwijs: actief en constructief leren in het agrarisch onderwijs' en het nieuwe programma 'Competentieontwikkeling op het terrein van voedsel en groen', verslagen van diverse onderzoeksprojecten, met daarbij telkens reacties en voorbeelden uit de praktijk. Onderwerpen

WAGENINGEN UNIVERSITEIT

MAATSCHAPPIJWETENSCHAPPEN

die aan de orde komen, zijn: samenwerking van docenten, formuleren van schoolbeleid, zelfgestuurd leren, computer-ondersteund samenwerkend leren, competentiegericht personeelsmanagement, competentiegericht groen onderwijs toetsing binnen competentiegericht onderwijs, en het leren van werkenden in de agri-foodsector.

M. Mulder, J.M. van Loon-Steensma & R.A.J.M. Broekman (2004). *Lessen uit Onderwijsinnovatie binnen Omgevingswetenschappen – LOO*. Wageningen: Wageningen Universiteit en Researchcentrum, Environmental Sciences Group/Educatie en Competentie Studies.

De leerstoelgroep heeft in opdracht van de Environmental Sciences Group (ESG) en samen met de ESG en het onderwijsinstituut Omgevingswetenschappen (OWI-O) een project uitgevoerd getiteld "Lessen uit Onderwijsinnovatie". Doel van het project was om de ervaringen die zijn opgedaan bij circa dertig onderwijsinnovatieprojecten te inventariseren en te delen. De focus heeft hierbij vooral gelegen op vernieuwing op het gebied van Probleemgericht/gestuurd Onderwijs (PGO), Informatie- en Communicatietechnologie (ICT) en Bèta-Gamma-integratie/interactie (BGI; dat wil zeggen de interactie/integratie van de natuurwetenschappelijke vakgebieden met de sociaal-wetenschappelijke disciplines).

Om deze ervaringen op te sporen is begonnen met het selecteren van een aantal projecten op basis van verschillende criteria uit de projectevaluatie van het OWI-O en verschillende beleidsnotities ten aanzien van onderwijsinnovatie binnen Wageningen Universiteit. Uit deze selectie zijn acht innovatieprojecten gekomen die nader zijn bekeken: er zijn groeps gesprekken gevoerd met de projectleiders, betrokken docenten en studenten en deze betrokkenen hebben deelgenomen aan Group Decision Room sessies, waar zij opmerkingen, aanbevelingen en meningen hebben kunnen formuleren die niet in de groeps gesprekken aan bod zijn gekomen. Ook zijn, omdat Bèta-Gamma-integratie zo'n belangrijke plaats inneemt in Wageningen, hierover nog een aantal persoonlijke interviews gehouden met deskundigen/trekkers op dit terrein.

De focus heeft primair gelegen op het inhoudelijke aspect van onderwijsinnovatie; de organisatorische randvoorwaarden zijn niet bekeken.

Na deze fase van inventarisatie zijn deze conclusies en ervaringen gedeeld. Dit is gedaan via een workshop en het uitbrengen van een brochure en rapport over het project. Tijdens de workshop zijn de ervaringen en conclusies besproken met docenten en andere betrokkenen. In de brochure staan deze ervaringen en conclusies vermeld, aangevuld met theoretische informatie over onderwijsinnovatie en enkele cases.

Corcoran, P.B. & Wals, A.E.J (Eds.) (2004) *Higher Education and the Challenge of Sustainability: Problematics, Promise, and Practice*. Dordrecht: Kluwer Academic Press, 369 p.

Bijna twee jaar lang hebben Arjen Wals van de leerstoelgroep en de Amerikaan Peter Blaze Corcoran (*University Leadership for Sustainable Futures*) gewerkt aan het boek '*Higher Education and the Challenge of Sustainability: Problematics, Promise, and Practice*'. Het boek betreft een 'edited volume' waarin gerenommeerde auteurs op het terrein van allerlei 'moderne' educaties (vredeseducatie, ontwikkelingseducatie, '*deep ecology education*', '*green business education*', duurzaamheidseducatie) vanuit hun eigen hoger onderwijspraktijk en theoretische perspectief reflecteren op de uitdagingen die duurzaamheid biedt als katalysator van onderwijshervormingen. Het boek kent drie delen aangevuld met een *On-line ResourceLink*. In deel 1 wordt de ontwikkeling van duurzaamheid in hoger onderwijs vanuit historisch en conceptueel perspectief behandeld. In deel 2 worden de mogelijkheden en kansen geschetst die de ontwikkeling van 'duurzaamheid' in universiteiten en hogescholen biedt om nieuwe leer- en organisatiearrangementen te creëren. Deze arrangementen moeten ertoe bijdragen dat studenten beter zijn voorbereid op het aangaan van de uitdaging om naar een duurzame samenleving toe te werken, zowel in hun persoonlijke als in hun professionele leven. Daarbij moet een onderwijsinstituut niet alleen als bedrijf het goede voorbeeld geven op het terrein van milieuzorg, ontwerp van nieuwe gebouwen, studentenhuisvesting, energiebeleid, afvalbeleid, maar ook, en vooral, op de wijze waarop 'duurzaamheid' aan bod komt in opleidingen, vakken, afstudeeropdrachten en stages. In deel 3 worden interessante institutionele praktijken onder de loep genomen. Deze praktijken zijn geselecteerd na een lange zoektocht en komen uit Noord-Amerika, Europa, Zuid-Afrika en Australië. Het boek verschijnt in het voorjaar bij Kluwer Academic Publishers en kan besteld worden door te mailen naar:

tamara.welschot@wkap.nl De *ResourceLink* zal vanaf februari te vinden zijn via de website van de Stichting Duurzaamheid in Hoger Onderwijs (www.dho.nl)

Colofon:

Redactie:

J.M. Boerrigter, Prof. dr. M. Mulder, Ir. P.M.T. Schlooz.

Opmaak/drukwerk: LEI

© 2004

Leerstoelgroep Educatie en Competentie Studies

Hollandseweg 1

6706 KN Wageningen

Wageningen Universiteit

Presentaties ECS-Symposium 11 maart 2004, 9.30 – 15.00 uur, De Wageningse Berg, Generaal Foulkesweg 96, Wageningen; tel. 0317 49 59 11

Agricultural Education in Asia and the Pacific – Shigeo Tajima

Reviews were made to clarify development processes and trends in agricultural education in Asia and the Pacific by level and by period with a hope that even this brief presentation may contribute to deepen the understanding on Asia and the Pacific of agricultural educators in other regions, or to provide those who are concerned with agricultural education in other regions, in particular Sub-Sahara African and Central Asian Regions, with some of the successful examples as references. In the presentation various periods will be distinguished in the development of agricultural education.

1. Period of Initiating Agricultural Education (1900-1950)
2. Period of Copying Advanced System and Programs (1960s)
3. Period of Completing Overall Framework (1970s)
4. Period of Qualitative Improvement (1980s)
5. Period of Exploring New Direction (1990-onward)

Exploration of new directions in agricultural education was initiated by major countries under the leadership of international organizations so that agricultural education could keep pace with internal changes as well as external progresses of the world in the 21st century.

From Sows, Cows and Plows to Cells, Gels and Dells: The Continuing Evolution of Agricultural Education in North America – Gary Moore

At the beginning of the 1900s, the North American public was dissatisfied with public schools. The emphasis was on the classics with little thought to the needs of a predominantly agrarian society. Through intensive advocacy from farm organizations, the situation slowly changed. By 1920 agriculture was a common subject being taught in the schools of North America and most communities had an agricultural extension agent. The agriculture teacher and extension agent worked with in-school youth and out-of-school adult farmers to teach them better farming practices. The emphasis was on sows, cows and plows-farming. This emphasis lasted for about 50 years. The launching of Sputnik by the Russians sent a warning signal that the world was becoming

much more scientific. The high school curriculum in agriculture changed dramatically during the next several decades to emphasize biotechnology (Cells and Gels) and computer technology (Dells). There was a corresponding change in extension programming to reflect new technology. This emphasis is predicted to continue into the future.

The agricultural sector in Europe: key figures and Cedefop initiatives – Pacaline Descy

The presentation will start by reviewing a few statistical indicators on agricultural education in the Netherlands as compared to other EU and acceding countries (based on Eurostat data). These indicators will allow us to discuss:

- the relative importance of agricultural education in comparison to other fields of study in the Netherlands;
- its relative importance within the European Union and in acceding countries;
- the structure of employment by sectors in the EU-15, in comparison to the acceding countries;
- the educational level of skilled agricultural and fishery workers, comparing EU and acceding countries;
- the proportion of national, EU and non-EU labour force working in the agricultural sector in Europe;
- the importance of continuing education and training in the agricultural sector as compared to other sectors in European countries.

The Copenhagen declaration states that increased support should be given to the development of competences and qualifications at sectoral level. In addition, the perspective of the enlargement of the EU brings the agricultural sector at the top of discussions at European level. Elaborating on these issues, the presentation will discuss Cedefop initiatives to support these developments (including for the agricultural sector).

Aanmeldingsformulier

(s.v.p. opsturen aan Mw. Marja Boerrigter, Leerstoelgroep Educatie en Competentie Studies, Wageningen Universiteit, Bode 68, Postbus 9101, 6700 HB Wageningen; Fax: 0317 – 48 45 73; email: marja.boerrigter@wur.nl). Ondergetekende deelt mee dat hij/zij zal deelnemen aan het Symposium 'Developments in and future of agricultural education in Asia, the Pacific, North America, Europe and the Netherlands: insights from practice and research' op 11 maart 2004. Prijs: EUR 85,-.

Achternaam:
 Voorletters:
 Titelatuur:
 Organisatie:
 Functie:
 Tel./fax:
 Emailadres:
 Handtekening: